

THE DEMOISELLE CRANES (ANTHROPOIDES VIRGO L. 1758) IN HUNGARY

Dr. István Sterbetz

Hungary

The Demoiselle Crane occurs only rarely in Hungary. No far-reaching conclusion can be drawn from the 9 Hungarian and the two Slovakian records close to the Hungarian border. The distribution of the data is noteworthy, however, therefore it is a worthwhile exercise to review the collections and records made between 1858 and 1984.

a) Collected specimens:

1. Szeged, 20 June 1858 (in the coll. of the Nat. Wiss. Mus., Wien).
2. Felsőszentiván, 6 June, 1901 (in the coll. of the Hungarian Natural History Museum, Budapest).

b) Observations:

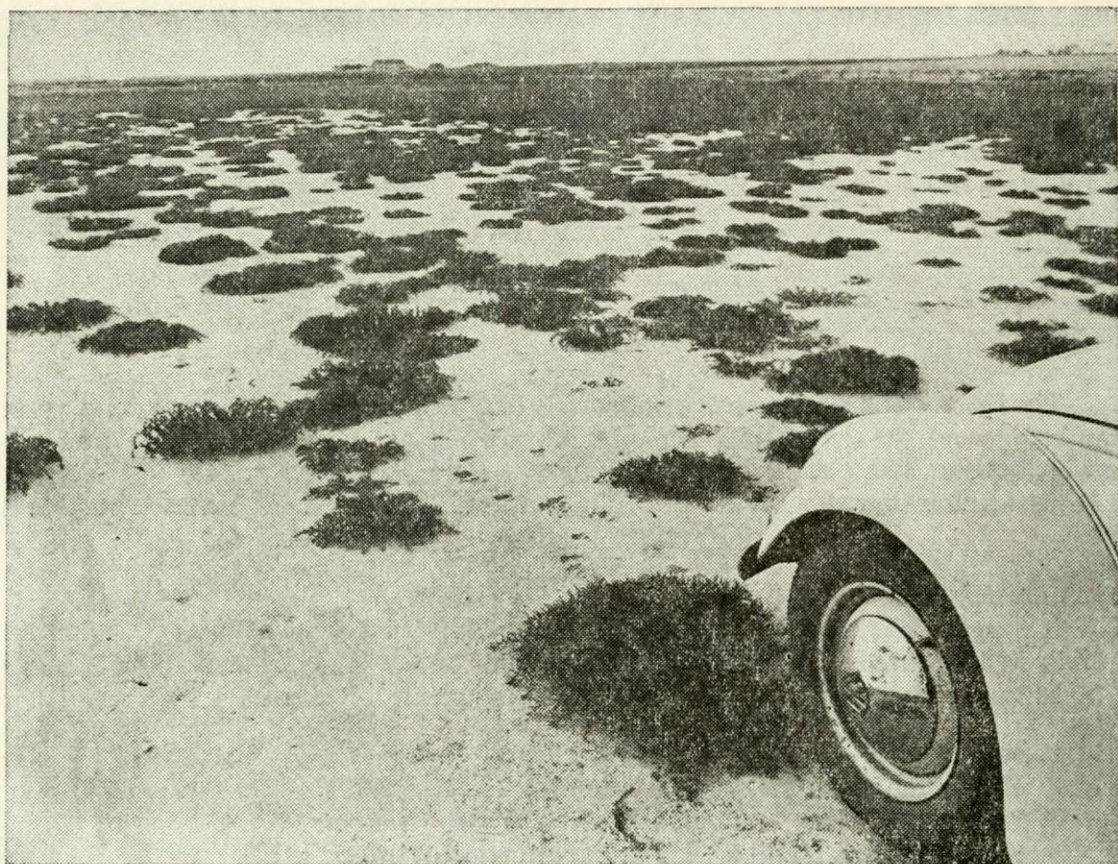
3. Hortobágy, 29 June, 1969, 1 specimen (*Endes*, 1972).
4. Kardoskút, 17 September, 1969, 1 specimen (*Sterbetz*, 1975).
5. Kardoskút, 22 October, 1977, 5 specimens (*Sterbetz*, 1977).
6. Hortobágy, 26 August—8 September, 1979, 1 specimen (*Kovács*, 1984).
7. Békéssámson, 15 April, 1980, 11+4+25 specimens (*Sterbetz*, 1982a).
8. Kardoskút, 13—15 November, 1981, 12 specimens (*Sterbetz*, 1982b).
9. Rakamaz, 8 September, 1984, 1 specimen (*Sterbetz*, in press).

c) Data from Slovakia close to the border:

10. Smizany (Szepessümege), December, 1871. Uncertain record from collected specimen (*Geyer*, in: *Glutz—Bauer—Belle*, 1973).
11. Senne (Szemna), 28—30 March, 1953, 3 specimens observed (*Ferianc*, in: *Glutz—Bauer—Belle*, 1973).

It may be seen from the records that the observations were made in two time periods. During the 94 winters beginning with 1858 there were 2 certain and one uncertain records, and no records at all between 1902 and 1952. However, during the much shorter period of 1953—1984, there were 8 records of a total of 64 cranes!

Therecords from the past 3 decades are either single specimens from the months of June, August and September, or small migrating flock joining larger groups of migrating cranes (*Grus grus*). (At Kardoskút, on 22 September, 1977 the 5 Demoiselle cranes were feeding in a separate group but on the same maize stubble as several hundred Common Cranes. At Békéssámson, on 15 April, 1980, several hundred Common Cranes were staging in dispersed groups on a Festicetum pseudovinae grassland, among which the 11+4+25 Demoiselle were noted. When the cranes took flight at my approach, the Demoiselle cranes did not mix with the Common Cranes. At Kardoskút, on 13—15 November, 1981, 12 Demoiselle Cranes were feeding on maize stubble among 800 Common Cranes.)

1. Roost site of the Demoiselle Crane observed on 17 Sept. 1969 at Kardoskút
(Photo: Dr. I. Sterbetz) — Kardoskúton 1969. IX. 17-én megfigyelt pártásdaru alvóhelye

The records in the Carpathian Basin pose two questions. On the one hand, where do the cranes come from, and on the other hand, what is the reason for the repeated appearance of the Demoiselle Crane in groups in recent years?

When discussing the answers to the first question, one obviously considers the possibility of captive birds escaping from zoos and parks, as Demoiselle Cranes are often kept as semi-wild birds. It is evident that the crane collected in Smizany (Slovakia) in December 1871 must have been an escapee, if it was a Demoiselle Crane at all. It is noteworthy, however, that the rest of the single records are all from the summer. These might have been escapees, but also non-breeding straggling, or early migrating wild birds. None of the birds collected or observed in Hungary had zoo on them, and their fearless behaviour also indicated wild birds.

The explanation for the small migrating flocks observed in October—November and March—April is more difficult. Why is it that the repeated records were made during the time period when the former range of the species (extending to Dobruđa in Romania and Bessarabia in the Soviet Union) shrank to the Crimea with the disappearance of the marginal populations? (Glutz—Bauer—Belle, 1973; Cramp—Simmons, 1980.)

One must also consider that intensive studies on crane migration were initiated only in 1960, and previous to that Demoiselle Cranes mixing with Common Crane

flocks might have been overlooked and the likelihood of recording them was only a fraction of that nowadays.

The migration of the Demoiselle Crane takes place at a different time as that of the Common Crane. The species migrates southward 6—8 weeks earlier in autumn and returns to its breeding ground somewhat later in the spring than the Common Crane. It is striking that the Demoiselle Cranes recorded in autumn were late migrants, whereas those in spring were early migrants, and always in the company of Common Cranes. Undoubtedly the Demoiselle Cranes joined the Common Crane flocks. The best possible answer as to why this mixing and spatially and temporally unusual migration pattern has happened, most probably lies in the changed ecological conditions of the Nile valley, where recently constructed dams and reservoirs have adversely affected the traditional wintering grounds in the south of the Sudan. This notion is substantiated by the report of *Matthiasson* (1963), who recorded between 12 February and 2 April, 1961 only 141 Demoiselle Cranes and 630 Common Cranes in an area which had previously been used by several thousand cranes as wintering

2. A flock of 5 Demoiselle Cranes feeding place on maize stubble on 22 October, 1977, at Kardoskút
(Photo: Dr. I. Sterbetz) — Az ötös pártásdarucsapat táplálkozóhelye kukoricatarlón.
Kardoskút, 1977. X. 22.

grounds (Berg, 1924; Cave—Macdonald 1955). We do not yet know the details of how this dispersion of the Demoiselle and Common Cranes from their most important wintering ground has happened. The disturbed conditions for migration in the Nile valley probably account for the sporadic appearance of Common Crane flocks which migrate along hazardous routes, or which had joined Demoiselle Crane on their wintering grounds.

The validity of the above reasoning will only be verified by studies in the forthcoming years.

Author's address:
Dr. István Sterbetz
H—1131 Budapest
Fivér u. 4/A

References

- Berg, B. (1924): Mit den Zugvögel nach Afrika. Berlin.
- Cave, F. O.—Macdonald, J. D. (1955): Birds of the Sudan. Edinburgh.
- Cramp, S.—Simmons, K. E. L. (1980): Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa. Vol. II. Oxford. p. 631—634.
- Endes, M. (1972): A pártásdaru Magyarországon. Állattani Közl. LIX. p. 177.
- Glutz U. v. B.—Bauer, K.—Belle, E. (1973): Handbuch der Vögel Mittel-Europas. Bd. 5. Akad. Verlag, Frankfurt a. M. p. 606—618.
- Kovács, G. (1984): The effect of floodings on the avifauna in the Hortobágy-puszta. Aquila. 91. p. 171.
- Matthiasson, S. (1963): Visible Diurnal Migration in the Sudan. Proc. XIIIth. Intern. Orn. Congress Ithaca, 17—24 June 1962. Vol. 1. p. 430—435.
- Sterbetz, I. (1975): Die Vogelwelt des Naturschutzgebiets Kardoskút in Zeitraum 1952—1973. Aquila. 80—81. p. 108.
- Sterbetz, I. (1977): Pártásdaru. Madártani Tájékoztató. XI—XII. p. 7.
- Sterbetz, I. (1982a): Demoiselle Cranes migrating in groups in SE, Hungary. Aquila. 88. p. 134.
- Sterbetz, I. (1982b): Pártásdarvak újabb előfordulása Magyarországon. Madártani Tájékoztató. I—III. p. 33—34.
- Sterbetz, I.: Újabb pártásdaru- (*Anthropoides virgo*) előfordulás Magyarországon. Aquila. (In press.)

A pártásdaru (*Anthropoides virgo* L. 1758) Magyarországon

Dr. Sterbetz István

A pártásdaru Magyarországon nagy ritkán fordul elő. Kilenc hazai és határaink közeléből két szlovákiai előfordulása túlságosan kevés ahhoz, hogy ezekből megállapításokhoz juthassunk. Az adatok megoszlása azonban elgondolkasztó, ezért érdemes az 1858—1984. év időközéből származó gyűjtéseket és megfigyeléseket áttekinteni.

a) Gyűjtött példányok:

1. Szeged, 1858. VI. 20. (Nat. Wiss. Mus. gyűjteménye, Bécs).
2. Felsőszentiván, 1901. VI. 6. (Term. Tud. Múz. gyűjteménye, Budapest).

b) Megfigyelt példányok:

3. Hortobágy, 1969. VI. 29. 1 ex. (Endes, 1972).
4. Kardoskút, 1969. IX. 17. 1 ex. (Sterbetz, 1975).
5. Kardoskút, 1977. X. 22. 5 ex. (Sterbetz, 1977).
6. Hortobágy, 1979. VIII. 26—IX. 8. 1 ex. (Kovács, 1984).

7. Békéssámson, 1980. IV. 15. 11 + 4 + 25 ex. (Sterbetz, 1982a).
8. Kardoskút, 1981. XI. 13—15. 12 ex. (Sterbetz, 1982b).
9. Rakamaz, 1984. IX. 8. 1 ex. (Sterbetz, megjelenés alatt).

c) *Határaink közeléből származó szlovákiai adatok:*

10. Smizany (Szepessümege), 1871. XII. Bizonytalan adat gyűjtött példányról (Geyer, in: *Glutz—Bauer—Belle*, 1973).
11. Senne (Szemna), 1953. III. 28—30. 3 ex. megfigyelve (Ferianc, in: *Glutz—Bauer—Belle*, 1973).

A felsorolásból szembetűnik, hogy az adatok két időszakra csoportosulnak. Az 1858-tól kezdődő 94 évben még csak két biztos és egy kétes példány került meg, az 1902—1952. év időközé pedig adatmentes. Az 1953—1984. év közé eső, rövid második időszakban azonban már 8 alkalommal 64 példányt figyeltek meg itt!

Az utóbbi három évtized adatai egyrészt június—augusztus—szeptemberi magányos példányokról, másrészt átvonuló daru- (*Grus grus*) seregekhez csatlakozott kisebb csapatokról tanúskodnak. (Kardoskúton 1977. X. 22-én kukoricatarlón, több száz daruval közös táplálkozóhelyen, de a darvaktól elkülönülve legelt az öt pártásdaru. Békéssámsonban 1980. IV. 15-én *Festucetum pseudovinae* sztyeppén több száz daru tartózkodott elszórt csoportokban. Közöttük sikerült a 11 + 4 + 25 pártásdarut felismerni. Amikor a madarak közeledésemre felrepültek, az *Anthropoides*-ek nem keveredtek a *Grus*-ok közé. Kardoskúton 1981. XI. 13—15. között 8000 daru táplálkozóhelyén, kukoricatarlón tartózkodott a 12 pártásdaru is.)

A Kárpát-medencei adatok két kérdést vetnek fel. Egyrészt az egyes példányok származását, másrészt az utóbbi években feltűnően ismétlődő, csoportos megjelenés okát kell tisztázni.

Az értékeléskor elsősorban a fogságból szabadult példányok lehetősége merül fel, mivel ezt a fajt állatkertekben, parkokban gyakran tartják félvad körülmények között. Kétségtelen, hogy a Smizanynál (Szlovákia) gyűjtött (1871. december) példányt — ha az valóban pártásdaru volt — ide kell scrolni. Elgondolkoztató azonban, hogy a többi magányos példány következetesen nyáron fordult elő. Ezek egyaránt lehetnek fogságból származók, de szaporodásból kimaradt kóborló vagy kora ősszel vonuló, vad példányok is. A Magyarországon gyűjtött vagy megfigyelt pártásdaruvakról hiányzott az állatkertek gyűrűje, és vadmadárra vallott bizalmatlan viselkedésük is.

Bonyolultabb az október—novemberben és március—áprilisban megfigyelt kis csapatoknak a magyarázata. Miért éppen akkor jelentek meg ismétlődve, amikor a román Dobrudzsáig és a szovjetunióbeli volt Besszarábiáig nyúló, hajdani áreahatár már a Krím-félszigetig húzódott vissza a „perempopulációk” felforrósulásának következtében? (*Glutz—Bauer—Belle*, 1973; *Cramp—Simmons*, 1980.)

Gondolnunk kell arra, hogy Magyarországon csak 1960 óta vizsgálják elmélyültebben a darvak vonulását, ezért lehetséges, hogy az átvonuló daruseregekben régebben is előfordultak nagy ritkán pártásdarvak; csak megkerülésük valószínűsége volt akkor sokszorta kisebb a jelenleginél.

A pártásdaru vonulása időben jelentősen eltér a daruétól. Ősszel 6—8 héttel korábban indul és tavasszal kissé később jelenik meg a fészkelőhelyén. Szembetűnő, hogy a Kárpát-medencében csapatosan látott pártásdarvak ősszel e faj számára jelentősen kései, tavasszal korai időpontban jelentek meg itt, és mindenkor darvak társaságában! Kétségtelen tehát, hogy ezek a vonuló darutömegekhez csatlakozott példányok. A keveredésre és az időben-térben rendellenes mozgalomra a Nilus-völgy ökológiai viszonyainak a megváltozása adja a legtöbb lehetőséget, ahol az utóbbi évtizedekben kiépített víztárolók, duzzasztóművek kedvezőtlenül alakították át a klasszikus dél-szudáni darutelelő helyeket. Erre világít rá *Matthiasson* (1963) közlése is, aki 1961. II. 12. és IV. 12. között mindössze 141 pártásdarvat és 630 darut talált azokon a területeken, ahol korábban még mindkét faj sok ezres mennyiségben telelt (*Berg*, 1924; *Cave—Macdonald*, 1955). Erről a legjelentősebb téli szállásról kiszorult darvak és pártásdarvak szétszóródásának részleteit nem ismerjük. A nilus-völgyi daruvonulás megzavart körülményei is magyarázhatják, hogy olyan daruseregek is elvetődhetnek időnként Magyarországra, amelyekhez a bizonytalanra vált vonulási utakon vagy telelőhelyen pártásdarvak csatlakoztak.

A felvetett gondolatok helytállóságát csak további évek tapasztalataival tudjuk elbírálni.